

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

دانشکده علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

عاشقانه‌های ادبیات ترکمن

استاد راهنما:

دکتر محمد رضا برزگر خالقی

استاد مشاور:

دکتر سید اسماعیل قافله باشی

نگارش:

سارا بهزاد

رساله برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

تابستان ۸۸

بسمه تعالی

دانشگاه بین المللی امام خمینی

دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)
معاونت آموزشی دانشگاه - مدیریت تحصیلات تکمیلی
(فرم شماره ۲۶)

تعهد نامه اصالت پایان نامه

اینجانب سارا عجزاد دانشجوی رشته نشان داریت فارسی مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد بدین وسیله اصالت کلیه مطالب موجود در مباحث مطروحه در پایان نامه / تز تحصیلی خود، با عنوان کارنامه های ادبیات کلاسیک را تأیید کرده، اعلام می نمایم که تمامی محتوی آن حاصل مطالعه، پژوهش و تدوین خودم بوده و به هیچ وجه رونویسی از پایان نامه و یا هیچ اثر یا منبع دیگری، اعم از داخلی، خارجی و یا بین المللی، نبوده و تعهد می نمایم در صورت اثبات عدم اصالت آن و یا احراز عدم صحت مفاد و یا لوازم این تعهد نامه در هر مرحله از مراحل منتهی به فارغ التحصیلی و یا پس از آن و یا تحصیل در مقاطع دیگر و یا اشتغال و ... دانشگاه حق دارد ضمن رد پایان نامه نسبت به لغو و ابطال مدرک تحصیلی مربوطه اقدام نماید. مضافاً اینکه کلیه مسئولیت ها و پیامدهای قانونی و یا خسارت وارده از هر حیث متوجه اینجانب می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو سارا عجزاد
امضاء و تاریخ ۱۳۹۳/۰۳/۰۳

بسمه تعالی

جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد «سارا بهزاد» دانشجوی رشته زبان و ادبیات فارسی با عنوان «عاشقانه‌های ادبیات ترکمن» در روز ۱۳۹۸/۰۴/۳۰ در دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) قزوین برگزار شد و با درجه ۱۹۰... مورد تأیید نهایی هیأت داوران قرار گرفت.

۱- استاد راهنما: دکتر محمد رضا برزگر خالقی

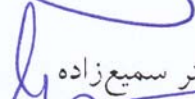
۲- استاد مشاور: دکتر سید اسماعیل قافله‌باشی

۳- داور خارجی: دکتر سید خلیل قافله‌باشی

۴- داور داخلی: استاد کسائی

۵- نماینده تحصیلات تکمیلی: دکتر سمیع‌زاده

تقدیم:

به مادر و پدر مهربانم

و همسر عزیزم شهروز آقاتابای

به پاس زحماتشان.

تشکر و قدردانی:

سپاس خداوند متعال را که بار دیگر مرا در این مرحله از زندگیم یاری نمود و از پدر و مادر عزیز و مهربانم و همسر فداکار و صبورم از صمیم قلب تشکر و قدردانی می‌کنم. بر خود لازم می‌دانم از استاد عالم و بزرگووارم دکتر محمدرضا برزگر خالقی به خاطر تشویق‌ها و راهنمایی‌های بی‌دریغشان و نیز از دکتر سید اسماعیل قافله‌باشی به خاطر مشاوره‌های ارزشمندشان کمال قدردانی و تشکر را به عمل آورم. در پایان از سروران گرامی آقایان یعقوب رحیمی داشلی‌برون، محمود عطاگزلی، آمانلی نساری، بهروز شباطی، قلیچ انوری، حاج مراد دوردی قاضی و کلیه عزیزانی که به هر طریق مرا یاری نمودند، سپاسگزاری می‌کنم و امیدوارم که در تمامی مراحل زندگیشان پیروز و موید باشند.

چکیده:

ادبیات، آیینه تمام‌نمای زندگی و فرهنگ یک ملت است و میراث ادبیات داستانی با توجه به قدمت و گستردگی از مهم‌ترین بخشهای آن به شمار می‌رود. ترکمن‌ها دارای گنجینه‌ای بسیار غنی و زیبا از داستانهای عاشقانه شفاهی و نیز مکتوب هستند. این آثار از زندگی عامه مردم الهام گرفته شده و نمایانگر احساسات و عواطف والای انسانی است. با گردآوری و ثبت داستانها و روایات، ترجمه متن و مطالعه علمی آنها، می‌توان گامهای مؤثری را در راستای حفظ و معرفی این آثار ارزشمند و انتقال آن به نسل‌های آینده برداشت. مجموعه‌ای که پیش رو دارید، با احساس چنین ضرورتی تهیه شده است. در فصل اول این رساله به معرفی کلی مردم ترکمن می‌پردازیم. موضوع سخن در فصل دوم «ادبیات ترکمن» ارائه تاریخ مختصر ادبیات ترکمن و بیان ویژگی‌های ادبیات نوشتاری و شفاهی آن است. در فصل سوم تاثیرپذیری ادبیات ترکمن از ادبیات فارسی مورد بررسی قرار می‌گیرد. فصل چهارم با عنوان «شاعران و موضوع عشق» به بیان عشق واقعی ۷ تن از شاعران مشهور تاریخ ادب ترکمن می‌پردازد. فصل پنجم «درباره داستانها» نام گرفته و در خصوص قالب، مولف، اصل و منشأ داستانها، محتوا و بن‌مایه‌ها، قهرمانان و سایر موضوعات گوناگون مرتبط با داستانها اطلاعاتی را ارائه می‌دهد. فصل ششم را به معرفی داستان‌های مردمی اختصاص داده‌ایم که اصل آنها از زبان «بخشی‌ها» (آوازخوانان ترکمن) گردآوری شده و به چاپ رسیده است. هر داستان در سه بخش مورد بررسی قرار می‌گیرد: بخش معرفی داستان سعی در شناساندن فضا و ویژگی داستان دارد. بخش دوم گزارش داستان است که خلاصه روایت آن را به دست می‌دهد و در بخش سوم نمونه شعری از آن آورده شده است. داستانهای این فصل عبارتند از: ۱- صایاد و همراه ۲- حورلقا و همراه ۳- شاه‌صنم و غریب ۴- هلال‌آی و غریب ۵- اصلی و کرم ۶- آرزوی و قنبر (Arzy va Qanbar) ۷- چانگلی و بی‌بی گلین (Çaňly va Bibi gelin) ۸- قاسم اوغلان ۹- گوراوغلی و آغایونوس (Göroqly va Aqayunus) ۱۰- ارحسن و تلی‌حان (Arhasan va Tellihan) ۱۱- به‌یره‌ک و چیچک (Beyrek va Çiçak) ۱۲- قان‌تورالی و سالجان (Qanturali va Saljan) در فصل هفتم، تعداد ۱۰ عنوان از داستانهای صاحب مؤلف گنجانیده شده است. این آثار محصول ادبیات مکتوب ترکمنی می‌باشد و بیشتر از ادبیات فارسی اقتباس شده است: ۱- لیلی و مجنون ۲- یوسف و زلیخا ۳- گل و بلبل ۴- شاه‌بهرام و بالاحسن ۵- سیف‌الملک و مدح الجمال ۶- گل و صنوبر ۷- رای چینی ۸- زهره و طاهر ۹- طالبی و صاحب‌جمال ۱۰- آینه و ملا. در فصل هشتم در حد توان کوشیده‌ایم که برخی از روایات شفاهی عاشقانه را گردآوری نماییم.

علائم آوانویسی کلمات ترکمنی

مصوتها

مثال	معنای مثال	معادل آوایی	علامت
at	اسب	آ	A a
äber	بده!	آ	Ä ä
el	دست	ا	E e
ot	علف	آ	O o
öyle	ظهر	«ا» نازک	Ö ö
un	آرد	او	U u
üç	عدد سه	«او» نازک	Ü ü
ilk	نخستین	ای	I i

صامتها

مثال	معنای مثال	معادل آوایی	علامت
bal	عسل	ب	B b
çöl	بیابان	چ	Ç ç
doq	سیر	د	D d
faks	نمبر	ف	F f
giň	وسیع	گ	G g
yağ	روغن	غ	Ğ ğ
hoz	گردو	ه	H h
jet	لج	ج	J j
köp	زیاد	ک	K k
laňňa	کلوخ	ل	L l

M m	م	گرگ	möjek
N n	ن	انار	nar
Ñ ñ	«نگ» یا «ن» غنه	جان	jaň
P p	پ	سهم	pay
Q q	ق	بازو	qol
R r	ر	نقش	rol
S s	س	تو	sen
Ş ş	ش	کره	şar
T t	ت	مو	tüy
W w	«و» دولبی	وقت	waġt
X x	خ	آه	ax
Y y	ی	کشور	yurt
Z z	ز	انداختن	ziňmaq
Ž ž	ژ	اژدها	aždar

توضیح:

در این تحقیق تنها به آوانویسی آن دسته از کلمات ترکمنی پرداختیم که تلفظ آنها برای فارسی‌زبانان دشوار است. همچنین سعی کرده‌ایم شیوه‌ای نزدیک به نگارش زبان ترکمنی با الفبای لاتین (رایج در جمهوری ترکمنستان) را برگزینیم. کلمات در نگارش فارسی آنها ساده‌تر شده‌اند؛ اما آوانویسی آنها تلفظ دقیق‌تری را نشان می‌دهد که به زبان ترکمنی نزدیکتر است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
فصل اول	
۴	آشنایی با قوم ترکمن
۶	پیشینه تاریخی
۷	وجه تسمیه نام ترکمن
۸	کلیاتی در مورد ترکمن‌ها
۹	ازدواج
۱۱	موسیقی ترکمن
۱۴	سبک‌های موسیقی ترکمن
فصل دوم	
۱۷	ادبیات ترکمن
۱۹	تاریخ مختصر ادبیات ترکمن
۲۱	ادبیات مکتوب
۲۱	ادبیات دیوانی
۲۲	ادبیات مردمی
۲۲	ادبیات شفاهی

- ۲۳ لاله
- ۲۹ هودی
- ۳۰ اولنگ (ترانه عروسی)
- ۳۱ آغی (مرثیه سرایی)
- ۳۲ مونجوق آتدی

فصل سوم

- ۳۴ تاثیر پذیری ادبیات ترکمن از ادبیات فارسی

فصل چهارم

- ۳۹ شاعران و موضوع عشق
- ۴۴ مختومقلی فراغی
- ۴۷ آنا قلیچ محتاجی
- ۴۸ قربان دوردی ذلیلی
- ۴۹ قربان علی معروفی
- ۵۱ دولت محمد بال قیزیل
- ۵۲ کریم قربان نفس
- ۵۶ ملانفس

فصل پنجم

- ۵۹ درباره داستان‌ها
- ۶۱ قالب
- ۶۲ پیدایش و تکامل

۶۴	پدیدآورنده
۶۵	ثبت داستانها
۶۵	زبان
۶۶	اصل و منشأ
۶۷	اشعار داستان
۶۷	محتوا
۶۹	بن‌مایه‌ها
۷۳	قهرمانان داستان
۷۴	زمان و مکان
۷۵	عوامل پیش‌برنده
۷۷	موانع یا گره‌ها
۷۹	سرانجام داستان

فصل ششم

۸۰	داستانهای مردمی (آنونیم)
	صایاد و همراه
۸۰	معرفی داستان
۸۳	گزارش داستان
۹۰	نمونه شعری
	حورلقا و همراه
۹۲	معرفی داستان
۹۴	گزارش داستان
۱۰۰	نمونه شعری

شاه‌صنم و غریب

- ۱۰۲ معرفی داستان
- ۱۰۴ گزارش داستان
- ۱۱۲ نمونه شعری

هلال‌آی و غریب

- ۱۱۵ معرفی داستان
- ۱۱۶ گزارش داستان
- ۱۱۹ نمونه شعری

اصلی و کرم

- ۱۲۱ معرفی داستان
- ۱۲۳ گزارش داستان
- ۱۳۰ نمونه شعری

آرزی و قنبر

- ۱۳۳ معرفی داستان
- ۱۳۵ گزارش داستان
- ۱۳۸ نمونه شعری

عاشق چانگلی و بی‌بی گلین

- ۱۳۹ معرفی داستان
- ۱۴۱ گزارش داستان
- ۱۴۵ نمونه شعری

قاسم اوغلان

- ۱۴۷ معرفی داستان
- ۱۴۸ گزارش داستان

۱۵۷ نمونه شعری
	گوراوغلی و آغایونوس
۱۵۹ معرفی داستان
۱۶۱ گزارش داستان
۱۶۳ نمونه شعری
	ارحسن و تلی حان
۱۶۵ معرفی داستان
۱۶۶ گزارش داستان
۱۷۰ نمونه شعری
	به‌یه‌رک و چیچک
۱۷۵ معرفی داستان
۱۷۷ گزارش داستان
۱۸۱ نمونه شعری
	قان‌تورالی و سالجان
۱۸۳ معرفی داستان
۱۸۴ گزارش داستان
۱۸۷ نمونه شعری

فصل هفتم

۱۸۸ داستانهای دارای مؤلف
	لیلی و مجنون
۱۸۹ معرفی داستان
۱۹۲ گزارش داستان

۱۹۷ نمونه شعری
	یوسف و زلیخا
۱۹۹ معرفی داستان
۲۰۱ گزارش داستان
۲۰۹ نمونه شعری
	گل و بلبل
۲۱۱ معرفی داستان
۲۱۴ گزارش داستان
۲۱۹ نمونه شعری
	شاه بهرام و بالاحسن
۲۲۱ معرفی داستان
۲۲۳ گزارش داستان
۲۲۸ نمونه شعری
	سیف‌الملک و مدح‌الجمال
۲۳۱ معرفی داستان
۲۳۳ گزارش داستان
۲۳۷ نمونه شعری
	گل و صنوبر
۲۳۹ معرفی داستان
۲۴۱ گزارش داستان
۲۴۴ نمونه شعری
	رای چینی
۲۴۷ معرفی داستان

۲۴۹ گزارش داستان
۲۵۷ نمونه شعری
	زهره و طاهر
۲۵۹ معرفی داستان
۲۶۱ گزارش داستان
۲۷۲ نمونه شعری
	طالبی و صاحب‌جمال
۲۷۴ معرفی داستان
۲۷۶ گزارش داستان
۲۷۸ نمونه شعری
	آینه و ملا
۲۸۰ معرفی داستان
۲۸۱ گزارش داستان
۲۸۳ نمونه شعری

فصل هشتم

۲۸۵ روایتها
۲۸۶ سیدی و خدیجه
۲۹۳ توماغالی
۲۹۸ حاجی قولاق
۳۰۰ دوردی بخشی
۳۰۳ صحبت و آینه
۳۰۴ آی جمال

۳۰۵ اوزوقلار

۳۱۰ زيبا گوزل

۳۱۱ منابع

مقدمه

۱- تعریف موضوع و اهمیت آن:

هر چه گویم عشق را شرح و بیان
چون به عشق آیم خجل باشم از آن
«مولوی»

عشق یکی از اصلی‌ترین و مهمترین حالات عاطفی و نیروهایی است که در درون هر فردی وجود دارد و او را به سوی تکامل سوق می‌دهد.

ما در این تحقیق بر آنیم تا داستانها و روایتهای عاشقانه‌ای را که در بین اقوام ترکمن وجود دارد تا حد امکان گردآوری کنیم. این داستانها گاه به صورت چاپ شده در داخل ایران وجود داشتند و گاه مجبور شدیم تا حد دسترسی، نسخه‌هایی از این داستانها را از کشور ترکمنستان آورده و اطلاعات آن را در این تحقیق جای دهیم. برخی از این داستانها نیز در جایی به چاپ نرسیده و تنها عده معدودی این روایات عاشقانه را در ذهن داشتند که ما توانستیم آنها را که در خاطر داشتند، به نگارش درآوریم. متأسفانه چه بسیار از این روایتهای که به نگارش درنیامده و با مرگ راوی و یا بخشی از بین رفته‌اند. ما قصد داریم این داستانهای عاشقانه را که امروزه برخی از آنها در میان ترکمنها شناخته شده است و برخی دیگر را که حتی بسیاری از افراد نام آنها را نیز نشنیده‌اند، جمع‌آوری کنیم تا شاید بتوانیم یاری اندکی به محققان و دوستداران این داستانها کرده باشیم.

۲- پیشینه پژوهش:

در میان ترکمنها داستانهای عاشقانه زیادی وجود دارد که بسیاری از آنها به صورت مکتوب درآمده‌اند؛ هرچند گاه دارای کتابت ناقص می‌باشند و یا مؤلف آنها ناشناس است؛ اما برخی دیگر را که به صورت شفاهی برجای مانده‌اند ما در این تحقیق تحت عنوان روایتهای آورده‌ایم.

در مورد داستانهای عاشقانه و موضوع رساله اینجانب کتابی به صورت تحقیقی و مستقل نگارش نیافته است. تنها متن داستانشماست که به صورت کتاب‌هایی جداگانه به چاپ

رسیده‌اند. ولی به طور پراکنده در چند کتاب و مقاله از آنها یاد شده است؛ مثلاً: برخی از مقالات ترکی یا ترکمنی به خط سرلیک را می‌توان بیان کرد:

1- Türk lehçerleri ve edebiyatı dergisi, Türkmen halk destanları, Prof. Dr. Babış Mametyazov, Sayı 20, agosto 1998.

2- Mehmet Kara, Türk dünyası el kitabı, Dördüncü cilt (Edebiyat), (Türkmen Türkleri edebiyatı), üçüncü baskı, Ankara 1998.

۳- سوالهای اصلی تحقیق:

- ۱- عاشقانه‌های ترکمنی چگونه است؟ و موارد شمول آن کدام است؟
- ۲- منظومه‌های عاشقانه ادبیات فارسی چه تأثیری بر روی عاشقانه‌های ترکمنی گذاشته‌اند؟
- ۳- کدام یک از داستانهای عاشقانه‌ی ادبیات فارسی به زبان ترکمنی ترجمه شده و یا خلاصه‌ای از آنها به ترکمنی نگارش یافته است؟
- ۴- عقاید اسلامی بر درون مایه عاشقانه‌های ترکمن چه تأثیری داشته است؟

۴- بیان روش و مراحل انجام کار تحقیق:

روش انجام این تحقیق از نوع توصیفی و کتابخانه‌ای است. به گونه‌ای که با مراجعه به منابع محدود در داخل و تا حد امکان خارج از کشور سعی شده است که مجموعه کاملی از داستانهای عاشقانه ترکمنی جمع‌آوری گردد. تنها تعداد کمی از عاشقانه‌های معروف ترکمنی در داخل ایران و به الفبای عربی نگارش شده است و بسیاری از آنها به لاتین و الفبای روسی در کشور ترکمنستان موجود بوده است. علیرغم مشکلات فراوانی که در جمع‌آوری منابع و خواندن آنها صورت گرفت تا حد توان از آن منابع نیز استفاده شده است.

در زمینه روایتهای، منابع محقق میدانی بوده و از روایتهای بخشی‌ها و محققان ترکمن که این روایتهای را در ذهن داشتند و همچنین برخی دستنوشته‌ها و منابع ضبط شده صوتی استفاده شده است.

۵- نتایج علمی قابل پیش‌بینی:

نتیجه نهایی این تحقیق می‌تواند نشان دهد که:

- ۱- عاشقانه‌های ادبیات فارسی چه تاثیری در شکل‌گیری عاشقانه‌های ترکمنی داشته‌اند؟
- ۲- نقاط مشترک و بن‌مایه‌های مشترکی که این عاشقانه‌ها دارند چیست؟
- ۳- مضمون مشترکی که در تمام عاشقانه‌های ترکمن به آن پرداخته شده است چیست؟